

Spor af Holberg i Italien: En venetiansk Niels Klim?

Af professor Merete Kjølner, Universitetet i Firenze

Der har altid været langt imellem Italien og Skandinavien. Hertil kommer at de nordiske lande ikke mindst på grund af sprogvanskeligheder altid har indtaget en perifer stilling i Europa, specielt i forhold til Sydeuropa. I Italien har Ludvig Holberg kun optrådt sporadisk i antologier med nordisk litteratur - indtil for et par år siden, da *Niels Klim* udkom i det som efter al sandsynlighed er den første italienske oversættelse,¹ og det er da også yderst få italienere hans navn overhovedet siger noget. Ikke desto mindre kan man finde spor der viser, at det trods alt allerede i 1700-tallet har været muligt at støde på Holberg i Italien.

Den venetianske forlægger Francesco Andreola udgav i året 1800 en bog hvis fulde titel lød *En rejse til jordens midte indeholdende mange usædvanlige hændelser samt mærkværdige forhold i rigerne og hos beboerne i vor klodes indre*. Det drejer sig som det fremgår af titlen om skildringen af en fantastisk rejse, og den udkom anonymt. Det vides ikke hvem den ukendte forfatter er, men han må efter min mening have haft førstehåndskendskab til *Niels Klim*. Ikke blot går færdens også her ind i jorden til forskel fra de fleste andre opdigtede rejseromaner, som der blev skrevet en hel række af også i Italien; men hertil kommer at omstændighederne ved de to heltes nedstigning til jordens indre faktisk taget er identiske. Man kan desuden finde et omfattende motivsammenfald, og en række detaljer svarer alt for nøj-

agtigt til enkeltheder i Holbergs roman til at det kan være tilfældigt.

Den venetianske bog, der nok nærmest må betragtes som et kuriosum, viser sig rent faktisk at være en slags pamflet mod den franske revolution, og de fleste af de detaljer man kan kende igen fra *Niels Klim* er anvendt i en anden sammenhæng til et helt andet formål. Forfatteren giver udtryk for en meget skeptisk holdning over for demokrati og kritiserer trykkefriheden, så det kan ikke undre at han ikke har haft problemer med at slippe gennem den østrigske censur. På den anden side ville det i Venezia på det tidspunkt have været helt umuligt at få lov til at trykke noget der ikke tog ubetinget afstand fra revolutionen.² Den ukendte forfatter forsikrer i forordet læseren om at det han står for at fortælle er den rene sandhed og ikke andet end et nøjagtigt referat af det der virkelig var hændt ham, men han er helt klar over at mange vil anse det hele for det pure opspind eller i bedste fald for en drøm. Selve teksten starter med ganske få nødtørftige oplysninger om fortælleren da det postuleres at hans biografi ikke kan have nogen interesse for læseren.

Rent bortset fra den indlysende kvalitetsforskel er hele bogens ånd og tone totalt forskellig fra tonen og ånden i *Niels Klim*, og det er tvivlsomt om Holberg ville have været særlig begejstret for at blive taget til indtægt for en bog som denne. Forfatterens holdning til fortælleren er totalt blottet for den ironi som Niels rammes af. Jeg-fortælleren tager sig selv uhyre alvorligt og bliver taget lige så alvorligt af forfatteren. Den ironiske distance til den fantastiske rejsebeskrivelse, man kender fra *Niels Klim* og også fra andre opdigtede rejseromaner fra 1700-tallet, mangler totalt.

Bogen består af to dele med

UN VIAGGIO NEL CENTRO DELLA TERRA

CONTENENTE

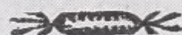
Molti singolari avvenimenti, e curiose
relazioni dei Regni, e degli abitatori
interni del nostro Globo.

ORNATO DI RAMI.

DELL' A. L. T.

PARTE PRIMA.

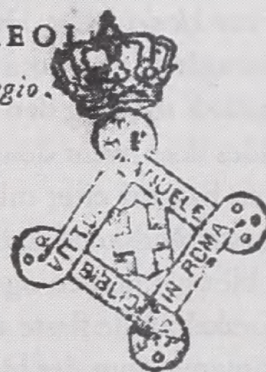

VENEZIA

PRESSO FRANCESCO ANDREOLI

Con Sovrana Approvazione, e Privilegio.

1800.

"En rejse til jordens midte indeholdende mange usædvanlige hændelser samt mærkværdige forhold i rigerne og hos beboerne i vor klodes indre". Titelbladet.

henholdsvis ni og fem kapitler, tilsammen omtrent 300 sider. I første kapitel skildres omstændighederne ved fortællerens nedstigning til jordens midte. Ganske som det var sket for Niels Klim var hans opmærksomhed blevet fanget af en bred åbning med en mystisk dyb klippehule på toppen af et bjerg i omegnen. Drevet af sin videbegærlighed beslutter han at prøve på at udforske den og opdage, hvad der skjuler sig inde i den. Han finder ud af at den eneste måde det er muligt at komme ned i klippehulen på er ved at lade sig hejse derned med lange reb. Med noget besvær lykkes det ham at overtale sine venner til at vove forsøget, ikke mindst ved at lade tanken om en eventuel økonomisk gevinst foresvæve dem, hvorefter han forsyner sig rigeligt med gode ny reb. Til at holde sig fri af de spidse sten i hulens vægge udruster han sig med en solid stang udstyret med en krog og med jern i spidsen, et redskab der unægtelig ligner Niels Klims bådshage meget. Stenene slider imidlertid alligevel på rebet, og da de 8-10 kammerater vil trække ham op igen brister det, så han styrter ned i afgrunden. Han ender som Niels på en underjordisk planet, hvor han bliver angrebet af nogle orangutanglignende aber, som viser sig at være landet Carnifas indbyggere. Han bliver overmandet, taget til fange og, ligesom Niels, kastet i fængsel. Det viser sig at der har været revolution i Carnifa, og de fleste af hans medfanger er kontrarevolutionære som har modarbejdet revolutionen og sat sig op imod det rædselsregime den er mundet ud i. Da helten sammen med andre fanger føres til landets hovedstad, bliver de angrebet af en flok højtråbende blodtørstige tilhængere af revolutionen som meget gerne ville tage livet af dem uden lov og dom. Der er ingen tvivl om hvor forfatterens sympati

ligger, eller rettere hvor hans sympati i hvert fald ikke ligger.

De herskende orangutanger viser sig for øvrigt at være yderst overfladiske og omskiftelige præcis ligesom aberne i Martinia. Ligesom disse er de umådelig stolte over deres haleudsmykning med bånd og sløjfer i forskellige farver, og nøjagtig som det var sket for Niels, må helten finde sig i at få bundet en kunstig hale på for bedre at kunne begå sig offentligt. Niels kommer til stor ære efter at han har lært beboerne i Martinia at fabricere parykker, mens den navnløse helt får endnu mere succes i Carnifa som sanger efter at de musikglade aber har opdaget hans stemme, der blandt hans artsfæller

Indbyggerne i Carnifa er umådelig stolte af deres haleudsmykning.

ville have været ganske almindelig, men som skiller sig ud som noget helt exceptionelt i forhold til orangutangernes meget lidet velklingende røster. Aberne ændrer totalt holdning til helten på grund af hans smukke stemme, og nøjagtig ligesom digterne i Martinia besang Niels Klims hales overordentlige skønhed for at sætte sig i gunst hos ham, selvom de udmærket vidste at han ingen hale havde, skriver poeterne i Carnifa sonetter om den italienske helts hale for at indsmigre sig hos ham. Helten er ikke særlig begejstret over den måde han har gjort karriere på, da han betragter teaterverdenen som noget meget frivolt, men han når takket været sin sangstemme helt til tops på den sociale rangstige og får stor indflydelse og en høj stilling i staten. Hans lykke vender imidlertid lige så brat som det var sket for Niels i Martinia under præcis samme omstændigheder, nemlig da en af byens spidsers kone forelsker sig i ham og går til angreb på hans dyd og han afviser hende. Den afviste dame gør også i dette tilfælde alt hvad hun kan for at hævne sig, men helten bliver ikke som Niels dømt til at være galejslave, da han når at flygte inden han overhovedet bliver arresteret, og sammen med en gammel trofast ven fra tiden i fængslet sejler han til et andet underjordisk land, Ganila.

6

I ndbyggerne i Ganila ligner af udseende fuldstændig beboerne i Carnifa med undtagelse af hovedet. I stedet for abehoved har de nemlig hoved som en odder. Det understreges at odderen i modsætning til aben betragtes som et ædelt og fornuftigt dyr. Det bliver straks slået fast at de underjordiske folkeslags indre nøje svarer til formen på deres hoved, og lige så omskiftelige, overfladiske og forfængelige de første er, lige så kloge og fornuftpræge-

de viser de sidste sig at være. Man kan dårligt lade være med at tænke på indbyggerne i henholdsvis Martinia og Potu. Ikke for intet var revolutionsbevægelsen udgået fra Carnifa. Helten kommenterer at rejsen fra Carnifa til Ganila betyder at komme fra letsindighedens, frivolitetens og galskabens land til alvorets og fornuftens, og det bliver pointeret at på den tid hvor de stilfærdige beboere i Ganila sætter et enkelt projekt i gang, starter de flyvske indbyggere i Carnifa mindst hundrede. Det var, konkluderer helten, som om Moder Natur havde haft til hensigt at skabe to direkte modsætninger, men han skynder sig dog at understrege at der naturligvis fandtes undtagelser i begge lande, og nævner som eksempel sin gamle ven fra fængselstiden.

Nær Ganila finder man Vastilia, der omfatter en række riger hvoraf det praktisk taget kun er landet Regno della Valle, Dalriget, der trofast og modigt er blevet ved med at støtte den fælles sag mod revolutionen. Da Regno della Valle er i knibe beslutter man i Ganila at sende en gesandt dertil for at yde bistand mod de fæle republikanere som sammensværger sig mod kongen og pønser på at lægge landet øde. Den navnløse helt nyder den højeste anseelse også i Ganila omend af helt andre grunde og opfordres nu til at ledsage gesandten og bliver endog autoriseret til at føre forhandlinger på landets vegne.

Under rejsen støder helten mange steder på ødelæggelse og ruiner, sporene efter de grumme revolutionsaber fra Carnifa, og han benytter lejligheden til at bemærke at nogle af de lande han kommer igennem desværre er blevet smittet og nu er fulde af det han betegner som hårdnakkede republikanere. Kort efter at de er ankommet til landet Montanara bliver ministeren kaldt tilbage og helten ladet alene

En indbygger i Ganila. Hovedet er et odderhoved; og indbyggerne er til forskel fra Carnifas folk adle og fornuftige.

tilbage for at varetage Ganilas interesser. Han fordriver tiden med at kigge på den stedlige bogsamling, hvor han, nøjagtig som det var hændt Niels Klim i det tanaqvitiske bibliotek, falder over et manuskript som indeholder skildringen af en rejse op-

pe på jorden. I dette tilfælde er titlen *Tolle Areftzens beskrivelse af den anden verden*, og som i *Niels Klim* citeres lange passager af den. Rejsen er gået til Europa, og blandt andet nævnes byer som Paris og London. Som Niels er helten ikke særlig tilfreds

med den beskrivelse der gives af de europæiske landes skikke og omgangsformer, og han synes absolut ikke den gør dem ære. Han betegner også forfatteren som en grov og ubillig historiker, men må dog som Niels efter den første forbitrelse og efter nøjere omtanke indrømme at noget af det der bliver fortalt nok alligevel er sandt, selvom det forekommer ham at forfatteren har haft øjnene mere åbne for de dårlige end for de gode sider. Den italienske helt er også som Niels glad for at bogen ikke er blevet læst af ret mange af de underjordiske indbyggere, da den ellers ville have ødelagt hans rygte. I *Niels Klim* ved man hverken hvordan forfatteren Tannian er kommet op på jorden eller hvorledes han er kommet tilbage igen, fordi lige netop de sider, hvor man kunne forvente at få disse oplysninger, mangler i manuskriptet, mens den italienske helt understreger at forfatteren til hans manuskript ganske undlader at fortælle hvordan han var kommet op på jorden og ned igen og begrænser sig til at hævde at han har været i den anden verden og kun fortæller det han har set med sine egne øjne. Beskrivelsen i den italienske bog er meget kortere, men også her kan man finde enkeltheder der stemmer nøje overens med detaljer i Holbergs roman. For eksempel tales der om karnevalstiden som et tidspunkt ved overgangen fra vinter til forår, hvor alle bliver ramt af en sygdom som gør dem vanvittige. En anden ganske lille i sig selv ubetydelig detalje er at den ukendte kaffe i begge beskrivelserne omtales som en slags sort suppe beboerne oppe på jorden plejede at drikke. Skildringen af religionsskikkene i de europæiske lande giver for øvrigt den italienske forfatter lejlighed til at tage afstand fra noget så slemt som trykkefriheden, idet det hævdes at det ikke

kan være rimeligt frit at tillade hvem som helst at forvolde skade på andre menneskers sjæl gennem fordærvelige skrifter.

Allerede mens helten befandt sig i abelandet Carnifa havde han meget hurtigt konstateret at frihed og uafhængighed absolut ikke fører til nogen lykke og han havde endvidere haft lejlighed til at lade sig fortælle at alt det man så af positivt i landet skyldtes den foregående regering, den fra før revolutionen, mens alt det negative måtte tilskrives de aktuelle revolutionære, selvom disse i mellemtiden var gået fra rædselsregimet over til en mere moderat holdning. I en lang diskussion med en af landets ministre om begreber som demokrati og frihed får helten givet udtryk for sine meninger om disse ting. Hans meninger går blandt andet ud på at demokrati er en umulighed, og at den eneste naturlige regeringsform er monarkiet. Han er meget skeptisk over for tredje stand og påstår at demokrati er en rent abstrakt mulighed som i praksis er umulig. Hvis alle respekterede fornuftens bud og de andres rettigheder, så ville demokrati efter heltens mening være muligt, men, fortsætter han, det er lige så absurd som at sige at hvis oxen havde vinger så kunne den flyve.

Hen mod bogens slutning får revolutionshæren overtaget og hærger hele Vastilia. Også Montanara hvor helten befinder sig bliver indtaget, og aberne fra Carnifa vil naturligt nok tage ham til fange og straffe ham med døden som en forræder der er gået over til fjenden. Han flygter ind i en klippehule som Niels også havde gjort da han blev forfulgt af sine oprørske undersåtter, kryber længere ind da han hører sine forfølgeres stemmer nærme sig - og styrter pludselig i en voldsom fart ned gennem et tykt mørke. Han mister bevidstheden.

den og da han vågner op igen er han ikke helt fremme, men er blevet hængende i en gren i en flig af tøjet. Ganske ligesom Niels genkender han med stor forundring de klipper han i sin tid var styrtet ned fra. Han råber om hjælp og bliver trukket op af nogle forbipasserende, kommer hjem og kræver blandt andet arven tilbage fra sine arvinger.

Jeg mener ikke at denne bog beviser noget om eksistensen af den italienske oversættelse af *Niels Klim*, som den tyske musiker J.A. Scheibe nævner i forordet til sin tyske udgave af *Peder Paars* fra 1764, men som mig bekendt ingen nogensinde har fundet spor af, hverken i Italien eller andre steder. I Ehrencron-Müllers *Forfatterlexikon* er der da også sat spørgsmålstegn ved den, og den betegnes som en apokryf italiensk oversættelse.³ Der har sandsynligvis ikke eksisteret nogen italiensk oversættelse af Holbergs roman før 1994, men der er efter min mening ingen tvivl om at den anonyme forfatter fra Venezia må have kendt den. Han kan naturligvis meget vel have læst den enten i den latinske originaludgave, hvoraf der for øvrigt findes et eksemplar i Vatikanbiblioteket, eller måske snarere i de franske og tyske oversættelser som udkom næsten samtidig.

Udover den venetianske Niels Klim vil jeg nævne et andet spor Holberg og hans værker har efterladt i Italien i 1700-tallet. Jeg tænker på oversættelserne af to af hans komedier, *Den politiske Kandestøber*, *Den Vægelsindede*, som udkom sammen med en række andre udenlandske teaterstykker i en slags antologi i 1775 og 1776. De var oversat til italiensk af den venetianske forfatter Elisa-

beta Caminer Turra, som også havde udvalgt teksterne, og som tidligere havde udgivet oversættelser af blandt andet tyske og franske skuespil.⁴ Caminer Turra kunne ikke dansk og oversatte Holberg fra fransk. Teksten hun gik ud fra var den franskkyndige dansker Gotthard Fursmans version af fire Holberg-komedier i første bind af *Le théâtre Danois*, som var udkommet i København i 1746 med forord af Holberg selv.

Caminer Turras skuespilantologi udkom i seks bind fra 1774 til 1776. De to komedier af Holberg findes i henholdsvis tredje og femte bind. I sit forord til første bind meddeler oversætteren at samlingen vil indeholde en smagsprøve på franske, tyske, engelske, russiske samt danske teatertekster, for de flestes vedkommende oversat fra fransk. Det hun stiler imod er at give et indtryk af hvad slags teater man foretrækker i de forskellige lande. Hun understreger at hun er helt klar over at det ikke er alle komedierne der vil falde i de italienske læsers smag, dels fordi teaterkunsten ikke er nået lige langt alle vegne, dels fordi smag og behag som bekendt er forskellig. Hun forklarer at således som de gamle grækere holdt af Euripides og Sofokles, begejstredes englænderne over Shakespeare, spanierne over Lope de Vega og Calderón, franskmændene over Corneille, Racine, Molière og Voltaire, mens Goldoni var den moderne forfatter italienerne foretrak. Men, fortsætter Caminer Turra, ligesom de sarte disciplinerede franskmænd hverken bryder sig om Shakespeares grusomheder eller om Calderóns sære påfund, så falder Racines indsmigrende sødme og Molières ædle komik heller ikke i de umådeholdende englænderes smag. Hun mener nok at læseren vil have større fornøjelse af komediernes for-

skelligartethed end af deres værdi som sådan. Hendes overbevisning om at de germanske lande kulturelt set er langt bagud skinner forøvrigt tydeligt igennem. F.eks. skriver hun i en anmærkning til læseren i bind 1 at tyskerne gjorde alt hvad de kunne for at forbedre deres teater, men resultaterne var ikke altid lige heldige, og i forordet til bind 2 betegnes Lessings *Sara Sampson* som et nyt bevis på tyskernes anstrengelser for at få deres teater ud af barbariet. Det er ikke helt klart om hun henviser til de danske eller de tyske tekster når hun taler om deres "kolde nordiske langtrukkenhed". I forordet til tredje bind oplyser Caminer Turra læseren om at *Den politiske Kandestøber* er en af de 25 komedier som Danmarks berømte efterligner af Plautus og Molière, Baron Holberg, havde skrevet, Holberg, som den danske skueplads skyldte så meget, og som desuden var kendt for en række værker af anden art. Caminer Turra fortsætter med at oplyse at rent bortset fra deres kvalitet regnes disse komedier for de bedste og bedst egnede til at give et indtryk af teatersmagen i Danmark. Holberg havde i sit forord til Fursmans oversættelser nævnt at nogle af karaktererne i hans komedier måske kunne virke noget overdrevne, men det var, hævdede han, nødvendigt hvis de skulle fungere på scenen. Disse bemærkninger tager Caminer Turra næsten ordret op når hun skriver at nogle kritikere havde fundet Holbergs karakterer lidt overdrevne, men forfatteren havde sagt at det var med vilje, da han kendte teatret indefra og vidste at det havde behov ikke for sarte men for stærke farver for at gøre indtryk. Det er helt åbenlyst at oversætteren ikke bryder sig særlig meget om Holberg, noget som for øvrigt også kommer frem af hendes fodnoter og af hendes udeladelser i tek-

sten. Det kunne måske dårligt være anderledes da hun ganske klart foretrak sentimentale og tårepersende teaterstykker og forøvrigt selv havde været med til at udbrede den såkaldte ny *comédie larmoyante*.

Titlen på *Den politiske Kandestøber* er oversat ordret fra titlen i Fursmans franske udgave inklusive undertitlen som minder om Molière: *Den politiske Tinstøber eller Statsmand i egen Indbildning*.⁵ Undertitlen mangler som bekendt i den danske originaludgave, men sandsynligvis er det Holberg selv som har givet Fursman ideen til den. Titlen på *Den Vægelsindede* er ligeledes oversat næsten for ordret fra den franske titel *La Journaliere* med *La Giornaliera*. Næsten for ordret fordi denne titel ikke er særlig heldig på italiensk da den let kan give anledning til misforståelser. 'Giornaliera' som substantiv betyder på italiensk udelukkende 'kvindelig daglejer'. Som adjektiv kunne det tidligere *også* betyde omskiftelig, men man må sige at Caminer Turra kunne have valgt en hel række andre italienske ord som dækker begrebet vægelsindethed meget bedre. Den venetianske komedieforfatter Goldoni, som hun holdt meget af, havde forøvrigt brugt flere af disse ord i den betydning, og inde i teksten, men altså ikke i titlen, anvender Caminer Turra selv gentagne gange et af de udtryk Goldoni havde benyttet, nemlig 'incostante' som oversættelse for adjektivet 'vægelsindet'. Under teksten kan man finde en række forklarende og oplysende noter, hvoraf de fleste er oversat direkte fra Fursmans. Herudover har Caminer Turra tilføjet sine egne fodnoter der markeres ved at være trykt med kursiv. Når hun stryger i teksten, angives og motiveres det som regel i en note. F.eks. udelades i *Den politiske Kandestøber* Heinrichs replik til publikum i 4. akt, scene 9,

med følgende motivering: "Jeg udelader en intetsigende spøgefuld replik som Crispino (Henrich) her siger til publikum". I 5. akt, scene 3, har Caminer Turra undladt at oversætte "I uforskammede Tasker! I Ægtemænds Horer!" og tilføjer i noten "plus nogle andre epiteter". I en fodnote til Henrichs påstand i sidste scene "jeg kan hverken læse eller skrive" bebrejdes Holberg noget pedantisk for åbenbart at have glemmt at han tidligere havde ladet Henrich læse Hattemagernes klage højt for Bremenfeld. I *Den Vægelsindede*, 1. akt, scene 6, udelades det ellers ikke særlig lange replikskifte mellem Henrich og Petronius: "Hvad kand man kalde saadant paa Dansk?", "Man kalder slige Folk paa gammel got Dansk: Vægelsindede" - med følgende begrundelse: "Jeg forkorter nogle overflødige punkter i denne scene som ellers måske ville virke overdrevet lang". I Erastes indledende monolog i 2. akt stryges der flittigt, og der noteres blot at denne monolog og den følgende er noget af det der er forkortet. I scene 3 udelader Caminer Turra Apicius' vovede henstilling til Helene, og hun kommenterer knibsk at nu hvor de havde vænnet sig til den korrekte dialog der var blevet indført på scenen af Goldoni og af de elegante franske teaterstykker, ville italienernes ører føle væmmelse ved det eksempel på libertineradfærd hun havde udeladt i denne scene. Erastes lange monolog i 2. akt, scene 13, er stærkt forkortet, noget der angives uden kommentarer i fodnoten. I 3. akt, scene 3, udelades Christophers lange replik, der starter med "Ej hvad Ærlighed!" og Erastes svar. I fodnoten forklares det at en lang smøre moral i munden på en tjener, som tåbeligt flikker dumheder og haltende udtryk sammen, ville virke irriterende på det italienske publikum, og en hentydning til

den skulle være nok til gøre det klart hvilke kedsommeligheder de stakkels danskere stadigvæk måtte lytte til når de gik i teater. Christophers svar til Eleonora i sidste scene "Min hierte Jomfrue!" er helt strøget med den begrundelse at et langt svar fra tjeneren nok er malplaceret. Flere gange, f.eks. når Apicius nævner kræmmernes falske eder, kommenterer Caminer Turra i fodnoten med det faste italienske udtryk, "Tutto il mondo è paese", dvs. "Det er det samme overalt i verden".

Oversættelserne følger trofast den franske udgaves ord, dog ikke ganske så trofast som Caminer Turra gerne ville have læseren til at tro når hun i en note pligtskyldigst oplyser at hendes 'yderst let' svarer til originalens 'let som Fader Vor'. Som nævnt er der nogle enkelte udeladelser, som ikke angives, og som sandsynligvis skyldes forglemmelser, og inddelingen i scener er til tider lidt ændret, også uden at det er angivet, men stort set bliver teksten fulgt meget nøje.

Rent bortset fra Caminer Turras skepsis over for Holberg, lader det ikke til, at disse to 1700-tals oversættelser har fundet nogen særlig genklang i Italien. Det kan nu heller ikke undre når man tænker på at den meget produktive dame i løbet af relativ kort tid udgav ikke mindre end 25 bind med oversættelser, og Holbergs komedier er sandsynligvis i bogstaveligste forstand druknet i den store mængde skuespil af meget vekslende kvalitet som den eklektiske dame fra Venezia havde samlet sammen.

I Ehrencron-Müllers *Forfatterlexikon* nævnes der kun eksemplarer af Caminer Turras skuespilsamling i British Museum og i Universitetsbiblioteket i Göttingen. Udover disse findes der eksemplarer i Bucardo Teaterbiblioteket i Rom, i

Scala-operaens Teaterbibliotek i Milano, samt i Universitetsbiblioteket i Firenze. Af den venetianske bog er det kun lykkedes mig at opspore ét eksemplar. Det findes i Nationalbiblioteket i Rom.

Noter

- 1 *Il viaggio sotterraneo di Niels Klim*, ved Bruno Berni, Adelphi, Milano 1994. Holberg-antologien *Con la ragione come bussola*, ved J. Stender Clausen, Giardini Editori, Pisa 1990, indeholder bl.a. uddrag af *Niels Klim*.
- 2 Venezia var som bekendt faldet under Øst-rig i følge Campoformio-traktaten i 1797.
- 3 Scheibe havde for øvrigt selv gjort opmærksom på at han ikke var sikker på at den virkelig fandtes: "Man hat mir auch von einer italienischen gesagt; doch kann ich dieses nicht gewisz versichern" (Ludw. Holberg, *Peter Paars*. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Joh. Adolph Scheibe. Kph. und Lpz. 1764. S. LXXII).
- 4 Jeg har ikke til hensigt at gå ind på Wintmølles italienske oversættelse af *Det arabiske Pulver*. Selv om den har 'Venezia 1775' på titelbladet, er den sandsynligvis trykt i Hamborg og har ikke nogen tilknytning til Italien. Wintmølle var for øvrigt selv overbevist om at dette var den første italienske oversættelse af en komedie af Holberg.
- 5 *Lo Stagnatio Politico ovvero l'Uomo di Stato Immaginario*.

Merete Kjølner er professor i skandinavisk litteratur ved universitetet i Firenze, den første og fortsat eneste ordinære professor inden for italiensk skandinavistik, som ikke er indfødt italiener. Hun har i en kortere årrække været tilknyttet universitetet i Viterbo for at etablere skandinaviske studier dér.

Hun har skrevet *L'alchimia della parola. I racconti di J.P. Jacobsen*, Firenze 1982, og *Bergman*

w Shakespeare, Rom 1997.

Hun har redigeret *La didascalia nella letteratura teatrale scandinave: testo drammatico e sintesi scenica*, Rom 1987, samt oversat og kommenteret Kjeld Abells *Il pechinese azzurro*, Rom 1985.

Artikler om Henrik Ibsen i: *Studi germanici*, 10:1, 1972, 121-56; *AION*, 19, 1976, 145-54; *Rivista di letterature moderne e comparate*, 33, 1980, 270-84; *AION*, 24, 1981, 175-81; *AION*, 30, 1987, 193-216; *Nordische Roman-tik*, Basel/Frankfurt a.M. 1991, 387-94; *Il castello di Elsinore*, 4:10, 1991, 99-107; *Quindi*, 1991, 14-18; *Proceedings. VII International Ibsen Conference*, Oslo 1994, 382-89.

Artikler om J.P. Jacobsen i: *Rivista di letterature moderne e comparate*, 34:4, 1981, 299-313; *Kortprosa i Norden*, Odense 1983, 295-300; *J.P. Jacobsens spor i ord, billeder og toner*, 1985, 197-204; *Il Ponte*, 41:4, 1985, 103-14; *Nordica*, 4, 1987, 35-46; *In Danimarca e oltre. Per il centenario di Jens Peter Jacobsen*, Milano 1987, 27-41; *Orbis Litterarum*, 43, 1988, 153-66; *Percorsi*, Viterbo 1993, 231-40.

Artikler i øvrigt i: *Rivista di letterature moderne e compa-rate*, 32:2, 1979, 122-29 (om Johannes V. Jensen); *Kursiv*, 1983, nr. 3, 75-82 (om H.C. Branner; på italiensk i *La letteratura dei paesi scandinavi nel periodo fra le due guerre*, Pisa 1983); *Antologia Vieusseux*, 80, 1985, 152-58 (om Karen Blixen); *La didascalia nella letteratura teatrale scandinave*, Rom 1987, 197-210 (om Leif Petersen); *Il ponte*, 43:1, 1987, 170-73 (om teater i Skandinavien); *Il Ponte*, 46:5, 1990, 127-42 (om Hans Scherfig); *Literature as Resistance and Counter-Culture*, Budapest 1993, 392-97 (om Kjeld Abell); *Andersen og Verden*, Odense 1993, 353-61 og 486-90 (om H.C. Andersen); *Studi Nordici*, 1, 1994, 133-37, og *Viaggi e viaggiatori nelle letterature scandinave medievali e moderne*, Trento 1995, 227-41 (om Ludvig Holberg); *Litteratur og kjønn i Norden*, Reykjavík 1996, 437-43 (om H.C. Branner). Indledninger til italienske oversættelser af Hans Scherfigs *Det forsømte forår (La primavera perduta)*, 1990) og Hans-Jørgen Nielsens *Fodbold-englen (L'angelo calciatore)*, 1992).